

3.5 DUCHOVNÍ V PRŮMYSLOVÉM MĚSTĚ

BAŤOVO KÁZÁNÍ PANÁČKŮM

Týden před Vánocemi 1937 byl do Zlína svolán kněžský den olomoucké arcidiecéze. Dvě stovky katolických kněží připutovaly do Mekky moderního průmyslu na pozvání Jana Antonína Bati. Ve Zlíně nemohl kněžský den započít jinak než poboužeností u hrobu Tomáše Bati a pontifikální mší ve zlínském kostele, kterou sloužil olomoucký světící biskup Jan Stavěl. Účastníky kněžského dne ve Společenském domě přivítal zlínský starosta Dominik Čipera. Následovaly přednáška firemního architekta a urbanisty Františka Lýdie Gahury o výstavbě moderních kostelů, projev zlínského lidovce JUDr. Evžena Šallera o Zlínu jako továrním městě žijícím v harmonii s křesťanským světonázorem a nakonec proslov P. Alberta Dokoupila o Zlíně jako místě vítězství ducha nad hmotou. Páter Dokoupil velebil Zlín jako město, v němž není prostor pro švejkování, nestřídmost, nemravnost a prázdné řeči. Ke slovu se samozřejmě přihlásil i J. A. Baťa. Auditorium jej sice žádalo o promluvu na atraktivní téma jeho jarní obchodní cesty kolem světa, Baťa se však ke konsternovanému publiku obrátil slovy: „To jsem rád, že budu dnes kázat panáčkům, které jsem vždycky musel poslouchat.“ Šéf zavzpomínal na ministrování v dětství, dovolával se celoživotního přátelského poměru ke kněžím a zapřísahal se, že luxus nevíry si lidstvo nikdy nebude moci dovolit. *Moravskoostravský deník* Baťův projev označil za „Baťovo kázání panáčkům“. Nezamřel ovšem, že na kněžském dni nebyl přítomen jeden pozvaný prominentní host ze Slovenska – Andrej Hlinka (1864–1938), jehož osobně pozval zlínský farář Theodor Vavruša. Hlinka pozvání odmítl, nejspíše ze zdravotních důvodů. Moravský klérus ale údajně označil za komunistický, protože se scházel v průmyslovém Zlíně.³³³

Jiní slovenští duchovní naopak připutovali do Zlína o půl roku později, kdy se opět na pozvání J. A. Bati konala XII. konference evangelického duchovenstva, které se zúčastnilo 30 farářů z českých zemí a stejný počet slovenských pastorů. Cestu do Zlína ve středu po svatodušních svátcích 8. 6. 1938 nenašli nejvyšší představitelé Českobratrské církve evangelické. Zato slovenské evangelíky luterského vyznání na nejvyšší úrovni zastupoval biskup Samuel Štefan Osuský (1888–1975). Konference řešila jak aktuální problémy politické (postavení protestantských

Čechů na Slovensku a Slováků v českých zemích a v zahraničí), tak konfesní (zapojení Augsburgské církve evangelické ve východním Slezsku v Československu do celocírkevních struktur). Účastníci konference se dotkli i ožehavých témat, která kopírovala situaci v multikonfesijním Zlíně – ekumenické spolupráce evangelických konfesí a denominací a poměru k Církvi československé. Ani tentokrát si Baťa nenechal ujít příležitost setkat se s několika desítkami duchovních. Oproti katolickému kněžskému dnu 1937 zvolil méně rigorózní společenský formát a pozval pastory ke společnému obědu ve Společenském domě. Podle českobratrského měsíčníku *Hus* zanechal Baťa v pozvaných hostech nejlepší dojem, když dobré tři čtvrti hodiny bavil přítomné.³³⁴ Nejspíše jim jako katolickým kolegům kladl na srdce, aby se nebáli přiblížit se problémům dělnictva. Možná použil i přirovnání, kterým zaskočil účastníky kněžského dne 1937. Označil je totiž za „kádř nových hospodářských průkopníků“.³³⁵

Katolický kněžský den 1937 a XII. konference evangelického duchovenstva 1938 byly svolány do baťovského Zlína oprávněně. Zlín se tehdy nacházel na zenitu svého populačního, hospodářského a sociálního boomu. Málokteré středoevropské město bylo tak přitažlivou a současně rozporuplnou výkladní skříní průmyslové společnosti jako Baťův Zlín. Kromě prudce se zhoršující mezinárodní a vnitropolitické situace, která se mohla odrazit i v Hlinkově neúčasti na katolickém dnu a v absenci špiček Církve českobratrské evangelické na evangelické konferenci, trápila Zlín a jeho obyvatele řada problémů, na něž musela reagovat i pastorační praxe. Ty nejdůležitější pastorační výzvy průmyslové společnosti, a to nejen v prostoru továrního města Zlína, byly pojmenovány i účastníky zlínských duchovenských setkání v letech 1937 a 1938. Ekumenická spolupráce (protestantských) církví, specifická pastorační práce dělnictva, vztah církví ke kapitálu a jeho reprezentantům a v neposlední řadě formace duchovních pro dělnické prostředí byla témata, která náboženskými společnostmi Zlína i dalších českých průmyslových měst hýbala již řadu let.³³⁶

IDEÁLNÍ DUCHOVNÍ PRO TOVÁRNÍ MĚSTO

J. A. Baťa ve svém „kázání panáčkům“ nenazval katolické kněze duchovními pastýři, církevními hodnostáři či obhájci tradičních hodnot, ale „novými hospodářskými průkopníky“. Stručně a výstižně charakterizoval svou představu o duchovním ve službách továrního města firmy Baťa. Staré praktiky v klerikách Baťovo přirovnání sotva zaskočilo. Nároky kladené na duchovní v průmyslových městech byly totiž stále větší. Působit v duchovní správě mezi dělníky nebylo snadným úkolem dávno

334

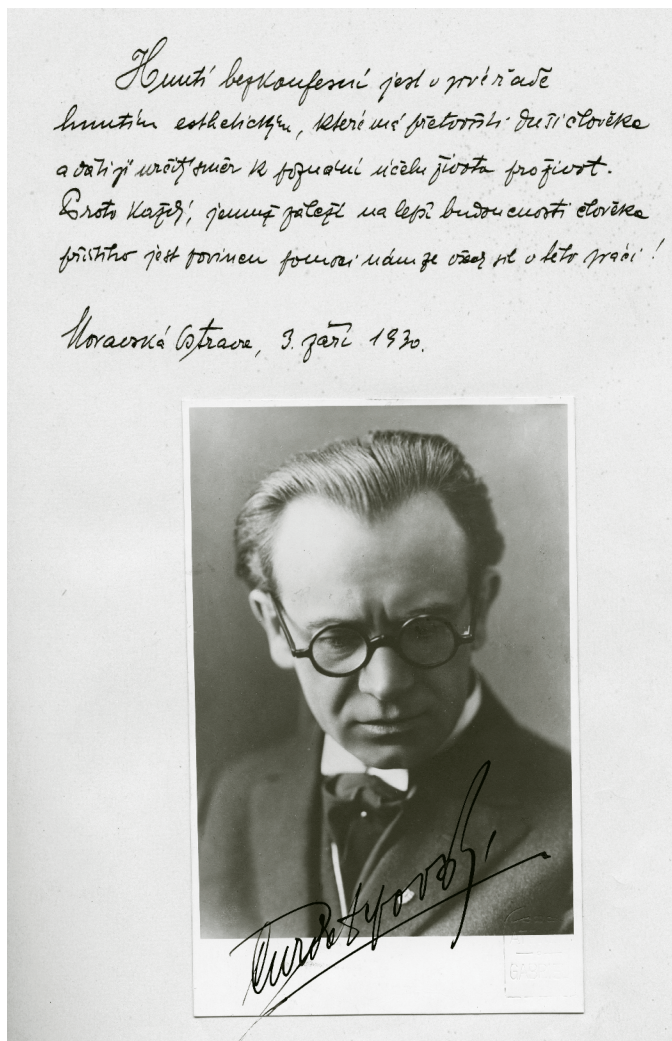
SOKA Zlín, f. Baťa, II/8, k. 491, inv. č. 491, fol. 3; k. 492, inv. č. 492, *Hus* 7, 1938.

335

Tamtéž, k. 491, inv. č. 491, Zlín, 17. 12. 1937; k. 492, inv. č. 492, *České slovo* 18. 12. 1937.

336

M. JEMELKA, Ve jménu.



OBR. 33

Komunální sociálnědemokratický politik a bezvěrecký činovník Bedřich Čurda-Lipovský (1893–1962) se do dějin meziválečné Velké Ostravy zapsal jako zakladatel Sdružení českých (sociálnědemokratických) bezvěrců (1919), redaktor spolkového periodika *Volné slovo* (1919) a autor řady publikací a divadelních her s bezvěreckou tematikou. Čurdovým koníčkem byla astronomie, o níž přednášel se stejným zápalem jako o životě bez Boha a náboženství. Čurdovi oponenti z římskokatolického tábora se jej snažili kompromitovat, a tak šířili pomluvu o Čurdově údajném zběhnutí ze studií teologie a titulovali jej „bezvěrecký kněz“.

před vydáním encykliky *Rerum novarum* (1891),³³⁷ která formulovala stanovisko katolické církve k sociální otázce. Mnohé se nezměnilo ani po 40 letech, kdy byla problematika reformulována encyklikou Pia XI. *Quadragesimo anno* (1931).³³⁸ Pracovat v pastoraci v průmyslovém městě znamenalo zvláště pro římskokatolickou církev měřit síly hned na několika frontách, a to s průmyslovým kapitálem a jeho kapitány, moderními sekulárními ideologiemi a s konkurenčními náboženskými společnostmi, které se nevzdaly boje o spásu proletariátu.³³⁹ Ke dvěma strategiím, definovaným encyklikami z let 1891 a 1931, tedy stranickému a spolkovému organizování (*Rerum novarum*) a úsilí o překonání třídní společnosti vlastním společenským řádem stavovského státu (*Quadragesimo anno*), bylo nutno připojit mravenčí práci každodenní pastorace, která u duchovních předpokládala značné dispozice intelektuální, psychické i fyzické.

Požadavky, které kladla na své duchovní nejpočetnější z náboženských společností, formuloval katolický profesor pastorální teologie Josef Foltynovský (1880–1936), který se narodil v sousedství železáren ve Frýdlantě nad Ostravicí.³⁴⁰ V úvodu spisu *Duchovní správa* (1936) vyjmenoval předpoklady, které by měl kněz splňovat – morálně a mravně bezúhonný život, poslušnost církevním autoritám, horlivost a trpělivost v pastoraci a profesní kolegialitu.³⁴¹ „Častěji bývá diskutována otázka, čeho je knězi potřeba více, zda vědění či svatosti života. Nejsprávněji lze odpovědět, že obojí je dobrému knězi stejně nutné,“ naznačil tenzi kněžského povolání Foltynovský. Dobře si byl vědom, že imperativy kněžské profese měly v praxi značně konfliktní potenciál, ať již měl podobu chronické přepracovanosti,³⁴² nedostatku času na studium,³⁴³ osobních a profesních střetů v morálně konfliktních

337 H. MCLEOD, *Sekularizace*, s. 81–83 ad.

338 J. ŠEBEK, *Za Boha*, s. 204–267.

339 K. LARSSON, *Průkopnická práce*.

340 MILOŠ KOUŘIL, Foltynovský Josef, in: *Biografický slovník Slezska a severní Moravy, Nová řada 7 (19.)*, edd. Milan Myška, Lumír Dokoupil, Ostrava 2005, s. 37–38.

341 JOSEF FOLTYNOVSKÝ, *Duchovní správa*, Olomouc 1936, s. 18–25.

342 ZAO, pobočka Olomouc, f. Arcibiskupská konzistoř v Olomouci, Akta kanonických visitací Ostrava 1914–1938, k. 714, Zpráva o vykonaných kanonických visitacích děkanství Moravská Ostrava, Souborná vizitační zpráva 1931: Úvodní řádky vizitačního protokolu moravskoostravského katolického děkanství z roku 1931 jedním dechem zmiňovaly dvě charakteristiky místní duchovní správy – značný počet osob organizovaných v bezvěreckých organizacích, útočně naladěných proti duchovním a všemu náboženskému, a chronickou přepracovanost kněží (např. kaplan v Přívoze strávil až 34 hodin týdně výukou náboženství).

343 J. FOLTYNOVSKÝ, *Duchovní správa*, s. 18: „Dlužno ovšem uznati, že knězi v duchovní správě je mnohdy vpravdě těžko dostati se ke studiu. Ale přece jen bude možno občas najíti vhodnou chvíli ke studiu. Je k tomu potřeba zvláště pevného a moudrého denního pořádku, podle něhož by byla studiu vyhrazena určitá doba, a silné vůle, pořádek ten dodržeti a po nutných vyrušeních znovu se ke studiu vrátiti. Zvláště vhodná chvíle ku prohloubení vědění jest příprava na katechese, na kázání a četba bohoslovných časopisů.“ Na naprostý nedostatek času ke studiu si již v devadesátých letech 19. století

situacích každodenního života, rozporů s nadřízenými v přísně hierarchizované profesní komunitě, frustrace z nedostatečných pastoračních výsledků, nebo generačních a konkurenčních sporů s kolegy v kněžské službě.³⁴⁴ Ve velkoměstském a průmyslovém prostředí museli římskokatoličtí duchovní uvyknout i atakům sekulárních a antiklerikálních kruhů. Zvláště když nebyli ani ve třicátých letech navzdory poválečným požadavkům reformních kněží³⁴⁵ zbaveni povinnosti nosit odznaky kněžského stavu, jako byl kolárek, tonzura a dlouhý kabát.³⁴⁶ Kladenští a ostravští katoličtí duchovní byli s podobnými ataky konfrontováni již za starého režimu.³⁴⁷ V porevolučních časech je měli na vlastní kůži poznat i uniformovaní důstojníci Armády spásy.³⁴⁸

Jak jsme si již ukázali, katoličtí i nekatoličtí duchovní se neobešli bez solidní jazykové výbavy. Zvláště ve Zlíně byla jazyková stránka pastorace zahraniční batovské mládeže obzvláště náročná. Upozorňoval na to i zádveřický českobratrský farář Pokora, když psal v roce 1934 synodní radě ve věci nového vikáře pro Zlín: „Vikář nebo farář se znalostí angličtiny, němčiny, eventuálně francouzštiny by našel u Batů jistě dveře otevřené. Pán račiž se Zlín ujeti a tam muže odpovídajícího americkým zlínským poměrům poslati.“³⁴⁹ Duchovní péčí o „nepříliš ukázněné“ anglickánské chlapce z předměstí Londýna byl v tutéž dobu ve zlínských internátech na přání Ústřední rady Církve československé pověřen Oskar Malý, uherskobrodský farář Církve československé ovládající angličtinu a francouzštinu.³⁵⁰ Zvláště protestantským prostředím mezi světovými válkami prostupovala stále hlubší znalost francouzštiny a angličtiny,³⁵¹ bez níž se v kontaktu s nadřízenými neobešli důstojníci Armády spásy, kteří ovšem jako dorozumívací jazyk v ČSR používali němčinu.³⁵²

Vedle jazykové výbavy museli duchovní disponovat psychickou výdrží a fyzickou odolností, pokud měli obstát v časově náročné výuce náboženství, liturgické

stěžoval moravskoostravský katecheta Alois Musil, který snil o dráze orientalisty a žádal o přeložení do méně exponované farnosti, v níž by nebylo tolik práce v katechezi a duchovní službě (viz PETR PŘEBINDA, Působení kněze a pozdějšího slavného orientalisty Aloise Musila v Moravské Ostravě (1891–1895), *Ostrava. Sborník k dějinám Ostravy a Ostravska* 26, 2012, s. 190–230).

344 J. FOLTÝNOVSKÝ, *Duchovní správa*, s. 25: „Kolik nenapravitelných škod způsobily již nešváry a neláska mezi duchovními správci ve farnosti! Ale jak mocným příkladem pro farníky jest bratrská láska a jednota mezi farářem a jeho pomocníky!“

345 M. SCHULZE WESSEL, *Revolution*, s. 143–158.

346 J. FOLTÝNOVSKÝ, *Duchovní správa*, s. 23–24.

347 O. MALÝ, *Můj životopis*, s. 10: V Moravské Ostravě již v devadesátých letech 19. století nebylo jednoduché být seminaristou, natož knězem. Oskar Malý zažil na ulici posměch, nadávky, štulce i plivance na černý kabát, až se rodiče divili jeho rozhodnutí stát se knězem i přes tyto zkušenosti.

348 K. LARSSON, *Průkopnická práce*.

349 D. VALŮŠEK, I. BERGMAN, P. PIVOŇKA, *Evangelický kostel*, s. 21.

350 O. MALÝ, *Můj životopis*, s. 53, 59.

351 R. ŠEDÝ, *Paměti*, s. 94–101 ad.

352 K. LARSSON, *Průkopnická práce*.

službě a všech pastoračních a společenských povinnostech, které na ně byly klade-ny. Dobrá fyzická kondice se stávala nutností. Dokladem toho mohou být zlínská du-chovní, které pastorační vytížení stálo zdraví (evangelický farář František Pokora), nebo dokonce způsobilo předčasné úmrtí (katolický farář Emanuel Dvořák).³⁵³ Záliba ve sportu byla v pastorační práci dokonce výhodou. Ostravští salesiáni, kteří se po fotbalovém hřišti proháněli za míčem v klerikách, si tak získávali sympatie u dělnické mládeže i u dospělých.³⁵⁴ Sport a tělovýchova se stávaly osvědčený-mi a účinnými instrumenty moderní pastorace napříč náboženskými vyznáními. Naprostou nutností byla angažovanost ve spolcích a komunální politice: „Kněz, který ve spolkovém životě nechce být činným, nehodí se na Ostravsko,“ konstato-val vizitační protokol farnosti Vítkovice ze září 1919.³⁵⁵

INTERKONFESIJNÍ ZÁPAS O DĚLNÍKOVU DUŠI

O svízelných velkoměstské pastorace dělníků věděl své i českobratrský farář František Pokora (1870–1947) ze Zádveřic, který se v roce 1922 ujal prvních 20 zlínských evangelíků. O deset let později již měl na starosti 211 rodin a až 500 Baťových mla-dých mužů a žen. Rostoucí počet stále fluktuujících zlínských evangelíků, stovka školáků, absence vlastního kostela, neustálé pendlování mezi Zádveřicemi a Zlínem, skryté soupeření mezi „duchovně mrtvými“ luterány a „duchovně živými“ refor-movanými uvnitř sjednoceného sboru Církve českobratrské evangelické (řeceno slovy Františka Pokory) a nesnadné prosazování se vůči firmě Baťa si vybraly svou daň. Když Pokora na podzim 1932 přetížen pastoračními povinnostmi zkolaboval, nahradit jej musel diákon.³⁵⁶ Na mladšího nástupce Pokora čekal až do června 1935, kdy byl prvním zlínským českobratrským farářem potvrzen ThDr. Lubomír Moravec z Prahy. Podle jmenovacího dekretu čekalo Moravce ve Zlíně „po osamostatnění sboru úsilí o stavbu nejvýše potřebných církevních budov, a zvláště veliká práce mezi mládeží, aby se věnoval i školním dítkám a zvláště, aby kázáním evangelia a pas-torací věrnou shledával naše ztracené bratry mezi dělnictvem i mezi inteligencí.“ K důrazu na pastorační práci domácí a zahraniční mládeže, Baťových dělníků a sekula-rizované zlínské inteligence evangelického vyznání přibyla i starost o kazatelskou

-
- 353 SOKA Zlín, f. Římskokatolický farní úřad ve Zlíně, k. 1, inv. č. 1, Památní kniha fary Zlínské a soupis listin důležitých: Zlínský kaplan Emanuel Dvořák byl farářem ve Zlíně instalován 21. 5. 1923. Farní kronika jeho úmrtí 30. 1. 1926 jednoznačně připsala na vrub „vysilující pastorační činnosti v moderním průmyslovém městě“.
- 354 M. JEMELKA (ed.), *Lidé*, s. 222–223, 239, 265, 271, 295 ad.
- 355 ZAO, pobočka Olomouc, f. Arcibiskupská konzistoř v Olomouci, Akta kanonických visitací Ostrava 1914–1938, k. 714, Moravská Ostrava, 9. 9. 1919.
- 356 SOKA Zlín, f. Baťa, II/8, k. 492, inv. č. 492, *Českobratrská jednota* 1. 12. 1932; Tamtéž, f. Českobratrská církev evangelická ve Zlíně (nezpracováno), č. př. 36/2011, balík 5, poř. č. 66.